

DİVÂN ŞÂİRLERİMİZDEN FENNÎ'NİN
BOĞAZIÇI KIYILARINI CANLANDIRAN MESNEVÎSİ :
SÂHİL - NÂME

FEVZİYE A. TANSEL

Dîvân ve Halk edebiyatı'mızda Fennî isimli, veyâ bunu takmad olarak kullanan üç-beş şâirimiz bulunmakta, bunlar arasında en çok ün kazananı, Mevlevî sâirlerinden Mehmed Fennî Dede olduğu anlaşılmaktadır. *Sevâhil-Nâme* adlı mesnevînin Fennî tarafından yazıldığı kesinlikle biliniyorsa da, aynı devirde yaşayan ve isimleri de aynı olan iki şâirden hangisinin olduğu mes'elesi ihtilâflıdır. *Sevâhil-Nâme* adlı mesnevî basılırken, bunun, Mahmud I. devrinin başta gelen şâirlerinden El-Hâc Fennî Efendi'nin eseri olduğu, *Hâcî Fennî hacc idüb geldi ve gitdi Cennet'e* mısraından anlaşıldığı gibi, 1158'de öldüğü yazılmış, *Râmiz Tezkiresi*'nden alındığı bildirilerek hâl tercemesi nakledilmiştir; bu hayat çizgisine göre İstanbul'da doğmuş, "ilim ve ma'rifete himmet" etmiş, devrinin ileri gelenleriyle tanışmaya rağbet ederek, bu sâyade "Tarîk-ı Hâcegânî'ye duhûl etmiş", "nice menâsıb-ı celîleye nâil", bir aralık hacca gitmeye de muvaffak olmuş, fakat dönüşünde, 1158'de vefât etmiştir. El-Hâc Fennî Efendi'yi, "İlm-ü irfân ile ma'lûm, şîir ve inşâda mâhir, pâkîze-güftâr bir şâir" olarak vasıflandıran Râmiz, onun şîirlerine örnek olarak,

Kelle-pûş'ını gecet nâz ile kâkül görelim
Biz de bir kerre bu baş tahtada sünbül görelim

beytini vermiştir¹. Bursalı Tâhir Bey ise, İstanbul'da yetişen değerli Mevlevî şâirlerinden Fennî Mehmed Dede'nin *Sevâhil-Nâme* adlı eserinin meşhur olduğunu yazıyor²; böylece, çözülmesi gerekli,

¹ *Sevâhil-Nâme-i Merhum Fennî*, Beyne'sş-suarâ meşhur ve mergûb manzûme-i latîfdir. Müellifi: Sultan Mahmud Han-ı Evvel asrı şuarâsının ser-âmedânından merhum Fennî Efendi'dir. Birinci Basım, İst., Uhuvvet Matbaası, 1327, s. 16. Hakında, Süreyyâ Bey'in *Sicill-i Osmânî*'sinde verilen bilgi, "Kibâr dâirelerinde büyüyüp Hâcegân'dan olmuştur; 1158'de hacdan avdetle sonra vefât eyledi, şâirdir" cümlelerinden ibârettir (C. iv., İst., Matbaa-i Âmire, 1311, s. 26).

² *Osmanlı Müellifleri*, c. ii., İst., Matbaa-i Âmire, 1338, s. 367-68. Tâhir Bey, "Âsâr-ı şî'riyyesinden Boğaziçi evsâfını mübeyyin *Sevâhil-Nâme*'si meşhur ve matbû'-

Sevâhîl-Nâme'nin El-Hâc Fennî Efendi, veyâ Mehmed Fennî Dede tarafından mı yazıldığı mes'alesi ortaya çıkmış oluyor.

Kaynaklarda, El-Hâc Fennî'den bâzan hiç bahsedilmeyişine, bâzan da bir-iki cümleyi aşmayan bilgi verilmesine karşılık, Fennî Dede'nin oldukça etraflı hâl tercemesine rastlamaktayız; bu, sonuncusunun üzerinde durulmağa değer bir şâir olduğunu gösterir. Esrâr Dede (ölümü: H. 1211/1796-97)'nin³, Mevlevî şâiri Fennî Dede hakkında verdiği oldukça geniş bilgi, daha sonraları ona dâir yazılanlara kaynak teşkil etmiştir.

Esrâr Dede'nin verdiği bilgiye göre, Fennî Dede'nin adı Mehmed'dir. Ayaz Paşazâdelerden iken, Kutbül-ârifîn Âdem Dede'ye, Mevlevî tarikatının başta gelen şeyhlerine intisâbederek, Es-Seyyid

dur'' demekle yetinmiş, bu eserin basım yılından, ilk sayfasında El-Hâc Fennî'ye âit gösterildiğinden söz etmemiştir. Ölüm yılı, *Esrâr Dede Tezkiresi*'ndeki gibi 1120 değil, 1127 gösterilmiş, ona ilâve olarak, Rumelihisarında Kayalar mezarlığında gömülü olduğu bildirilmiştir. Fennî'nin şiirlerine verdiği örneklerin hepsi, *Meşhûr meseldir âşıkı çok nâz usandırır* mısra'ı dışında, adı geçen *tezkire*'de vardır.

³ Kısaca hayat çizgisi için bk., Fatin, *Tezkire*, İst., litografya basımı, 1271, s. 9 v.d. Süreyyâ Bey, *Sicill-i Osmânî*, c. 1., İst Matbaa-i Âmire, 1308, s. 329 v.d. Tâhîr Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c. 11., İst., Matbaa-i Âmire, 1333, s. 80 v.d. Bunlarda verilen bilgiye ek olarak, İbn Mevlânâ Hasan Said'in makâlesinde *Luğat-i Tâlyân* (لغت طاليان) risâlesinden bahsedilmiştir; onbeş sayfalık bu risâle, müellife, Ali Emîrî tarafından gösterilen, Şeyh Gâlib'in kendi el yazısıyla olan husûsî mecmuasında, fakat bir başkasının el yazısıyledir. Hasan Said, risâlenin *Mukaddime*'sini de yayımlamıştır. Bu *mukaddime*'den, Esrâr Dede'nin öğrenim yılları sırasında Latince ve İtalyanca (Latiniyye ve Tâlyâniyye)'ya "bir mikdâr" vâkıf olduğu, Mevlevî azizlerinden birinin kendisine İtalyanca bir lugatin Türkçe'ye çevrilmesini tavsiye ettiği, Esrâr Dede'nin bunun üzerine başvurduğu Şeyh Gâlib'in böyle bir eserin yazılmasına başlanılmasını emrettiği anlaşılıyor. Esrâr Dede bu lugati hazırlarken, İtalyanca'dan Rumca'ya çevrilmiş bir lugatten faydalanmıştır; "Bu kitâbın teritûbi evvelâ bir *Mukaddime*'ye muhtâç olup, lisân-ı Tâlyân ve Laţin'in tahrîr ve tekellümde hurûf-i hecâsının edâ ve icrâsı ne vechile olduğunu ve buna dâir ba'zı kavâ'idini tahrîr eyledik. Ba'de asl-ı terceme olunan kitâbın kâ'idesinde bir bâbda a'dâdın birden onbine değîn tercemesini ve *Bâb-ı Sâlis*'de şuhûr-i Rûmiyye'nin ve eyyâm-ı haftanın isimleri terceme olunub *Bâb-ı Râb*'ide hurûf-i hecâları tertîbince müfredât -ı lugat tercemesine şurû' olunur ve ba'de on fasıl mikdârı zeylinde eşcâr ve envâ'-i esleha ve envâ'-i süfün ve envâ'-i nücüm ve anâsır ve ba'zı ibârât-ı mürekkebe üzerine kâ'ide-i terkîbî bilinmek için su'âl ve cevâb ve ahz-ü itâ-i elfâz ve edâtı tahrîr olunmuşdur'' bilgisini veriyor. İbn Mevlânâ Hasan Said, bu lugat'ın *Mukaddimesi*'nin ba'zı kısımlarını daha nakletmiştir (*Luğat-i Tâlyân, Peyâm-ı Sabâh*, Edebi Nüsha, Aded-32, 8 Nisan, 1336).

Hallî-i Rehâvî'den en çok faydalanmıştır. Münecimbaşı Ahmed Dede'nin yakın arkadaşı bulunuyordu. Güzel konuştuğu, “şâir-i âteş-zebân olduğu” için, “nedîm-i bezm-i pâdişâhî” olmuş, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya sunduğu *Kasîde* dolayısıyla, kendisine Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn vazifelerinden “Cizye Mukâbelesi Kitâbeti” ihsân olunmuştu. Fennî Dede, bu Dîvân'a (Kapu'ya), Mevlevî külâhıyla devâm ediyordu. Esrar Dede bu münâsebetle, Kapu'ya Mevlevî külâhı ile gelmek Sarı Abdullah Efendi'ye isnâd edildiğine, halkın bunda yanıldığına da dokunuyor. Bu Mevlevî şâirimiz, 1120 (1708-9) yılında, Rumelihisarında Fennî Burnu denilen yerdeki yalısında ölmüştür. Sultan Mehmed'in Kamenîçe kal'asını fethi⁴ üzerine Fennî'nin, *Yıkub binsekseñücdê aldı Leh*'den (بيقوب بيلك سڪسان اوچه آلدی هدن) tarih mısraî için “metîn” sıfatını kullanan Esrar Dede, böyle bir tarih düşürebilen şâirimizin, o sıralarda bile tecrübeli bir san'atkâr olduğunun açıkca anlaşıldığını yazmış, “müretteb ve mükemmel *Dîvân*”ının halk arasındaki şöhretini hâlâ sakladığına dikkati çekerek, bir gazelinin bütünü, bir başkasının iki beytini, ayrıca bir beytiyle, 1097 (1685-86)'de Beşiktaş Tekyesi için düşürdüğü,

Yazdı bû mısra'ı pākîzeyi levh-î cāna
Gelelim tekyesinê şıdķ ile Mevlānā'nın

tarih (كله لم تكيه سنه صدقه مولاناك) beytini şiiirlerine örnek vermiştir⁵.

Esrar Dede'nin, Fennî hakkında verdiği bu bilgide, onun *Sevâhil-Nâme* adlı mesnevîsinden hiç söz etmediği görülüyor; fakat, *Tezkire*'sinin yalnız Fennî'den bahsettiği kısmı gözden geçirmekle yetinmeyenler, Derviş Hilmî'ye ayırdığı hâl tercemesinde, Fennî'nin *Sâhil-Nâme*'sinden de bahsettiğini görebilirler: Hilmî Dede'nin şiiirlerinin güzelliğini ögen Esrar Dede, “Fennî'nin *Sâhil-Nâme*'sine nazîresi vardır” diyor. Hilmî Dede, kendisini yakından tanıyanların rivâyetine göre, bu eserini, Fennî'nin *Sâhil-Nâme*'sine “nazar etmeksizin nazîre

⁴ Kamenîçe kal'asının fethi, 3 Cumâdâ 1., 1083'dedir; kuşatılmasının 8 Safer 1083 (4 Haziran, 1672)'de başladığı, v.b. hususunda bilgi edinmek için bk., M. Câvid Baysun, *Mehmed IV. madd., İslâm Ansiklopedisi*, 75. Cüz, 1956, s. 551^b).

⁵ *Tezkire-i Şu'arâ-i Mevlevîyye*, Hâlet Efendi Kitapları, nu. 109; Millî Kütüphâne'deki mikrofilminden (M. F. Arşivi, nu. 1281) aldığımız fotokopisi, Fihrist-i Esâmî, 94. Ali Enver'in, bu *Tezkire*'yi kısaltmak sûretiyle hazırladığı *Sema'hâne-i Edeb*, İst., Âlem Matbaası, 1309, s. 188 v. d. Sâlim'in verdiği bilgi de, Esrar Dede'nin eserinden alınmıştır (*Tezkire-i Sâlim*, İst., *İkdâm* Matbaası, 1315, s. 546 v.d.).

söyledi”ğini, tabiatleri birbirine benzemediğinden tevârüd etmeyeceğini bildiğini söylemiştir. Hilmî Dede’nin bu söylediklerine Esrâr Dede inanmaktadır; Fennî ile “aslâ tevârüdlere yoktur” hükmüne varmıştır; Hilmî’nin bu eserindeki Fındıklı ve Tarabya’yı canlandırdığı iki beytini de, “beyt-i garrâ”, “mazzâm-ı bâlâ” vasıflarını vererek nakletmiştir ⁶.

Esrâr Dede’nin verdiği bilgiye göre, önce Kadılar zümresinden iken, Mevlevî dostlarının te’siriyle bu tarîkate giren Derviş Hilmî, Kasım Paşa Mevlevî Hânekâhında Arab-zâde Ali Dede’nin hizmetinde bulunmuş, vaktini onun *Mesnevî* derslerini dinlemekle, mânevî irşadlarından faydalanmakla geçirmiştir. Fennî ise, Kamenîçe zaferi

⁶ Aynı fotokopi, Fihrist-i Esâmî, 34; Ali Enver, *Sema’hâne-i Edeb*, s. 43. Ziraat mühendisi Cevad Rüşdü, Fennî Mehmed Çelebi’nin *Tuhsfetü’l-Ihvân* adlı, çiçeklerden bahseden, baştan sona manzum risâlesi bulunduğunu, bunu İbrâhim Hân-zâde Mehmed Bey’e sunduğunu,

Beyefendî o fâzıl-î dâne	Eyledî şün şüküfeyê rağbet
Bâğ-ı âlemde ber-ğordâr olsun	İde ecdâdınâ Hudâ rahmet

kıt’asıyla anlattığını yazıyor. İbrâhim Bey’in yetiştirdiği *Tuhsfe-i Mîr*, *Bî-mânend*, *Semen-sîmâ* adlı lâleler dolayısıyla de,

Yokdur âlemde misl-ü mânendi	Şarıldâ bulunmaz âna nazîr
Beyefendî’de olmağın zâhir	Nâmi oldü bunun da <i>Tuhsfe-i Mîr</i>
Evvelâ ânda oldu rûy-numâ	Bu ikî lâlê-î cihân-ârâ
Biriniñ nâmi oldu <i>Bî-mânend</i>	Birinê dediler <i>Semen-sîmâ</i>

kıt’alarını nakleden C. Rüşdü, bu makâlesine, Kerîm Çelebi’nin yetiştirdiği lâlê hakkındaki,

Böyle bir lâlê-î şafâ-bağşı	Şâh-i dehriñ başına tağsunlar
Görmeyenler şüküfe-î ‘Adn’i	<i>Tâcdâr-î Kerîm’e</i> bağsunlar

kıt’asını da almıştır. Hal tercemesinden kaynak göstermeksizin kısaca bahsederken verdiği bilgi bizim Mehmed Fennî olduğunu anlatıyor (*Tarih-i Zîrâat-i Osmâniyye Tedkîkâtından — Meşhur Eski Çiçek Meraklılarından Fennî Mehmed Çelebi, Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, yıl 2, c. III., nu. 53/22, 1 Şubat, 1918, s. 443 v.d.) Bizden önce bu makaleden, İhsan Sungu ve Râgıb Ziya Ma’den’in yardımları ile hazırlanan *Türk Zîrâat Tarihine Bir Bakış* adlı eserde de faydalanılmıştır. Cevad Rüşdü’nün makâlesindeki kıt’alardan — bizim yukarıya aldığımız dört kıt’a dışında — beşi naklolunmuştur (İst., Devlet Basımevi, 1938, s. 49 v.d.). Mehmed Ziya’nın, *İstanbul ve Boğaziçi* adlı eserinde, Kumkapı’da Kazgancı Câmî’i karşısındaki mektebin kapısı üzerindeki, 1084 tarihinde binanın yapıldığını anlatan tarih kıt’asının son beytinde Fennî adı geçmektedir (İst., 1336, s. 422); bunun, bizim Fennî’ye âit olduğunu sanmaktayız.

79
بچه
برو و میده بشه و میده بشه
ای پیرمغازه سینه زده کوفت با این لای
نوشته ای می جام ممش
تا وید کاسکینه دله با این طوی
چار پیمه سیر اولان آره مد تاج مکه
نکله و لای قید میده ایا اوله
نختم ای کجه صومیه ایا اوله
مصدقده زمانین و پیمه سکا طوقوق
خو اشد هما اوجبور سوفا آورده
موز صحنه برده اصولیه نقص صحیح
ویردم دلی بر فضل سکاره که فی
اطرفه اورر نایه کامی متوسوسه
24
طوطوشده سوار قول لوی فینک زخم زینا
او با قدر بویه الینه لوز لوز قدر اولدی بیدا

نقص حسن که بودی و گوی که خنجر از
چنگل سوز بودی ای بار
خلط زو و نغمه کفنم ای بار
کنه کینه زندی که قبلا ای کس
در موقایع و دارش که در موسم
هله سکدره سخله زو کو که طور بی
خالیه و برتن کس که زو یار بی
بغشوب قاشکی که زو سیم که زو
صا و در بند بنام صا زار زو
طنز عشق و مکر زو بو که طاف
بودلر اولور که زو زو ایمه قشرف
سنک دل افق بزیم ای صیدها
اج تنه بی صا زو در قبا کاشه زواغ
قاله کس که اینها ای صا بر اجه
سهر و قدرله اولور اولور باغچه
طفل ایمن سا که ایمنی او که بی تو
دیرم صفا کیم او شکر او سوز
اولور اولور اولور اولور اولور
اورنه کویه نیمره صوی میکره بسته
ایکلدن او یک شخصی فرقیده صواش
کوز زورده قور سوز که باج قاله کرش

عاقبتب اردنیه الیزبیه با
ار زو زو کس که خنجر از
چنگل سوز بودی ای بار
خلط زو و نغمه کفنم ای بار
کنه کینه زندی که قبلا ای کس
در موقایع و دارش که در موسم
هله سکدره سخله زو کو که طور بی
خالیه و برتن کس که زو یار بی
بغشوب قاشکی که زو سیم که زو
صا و در بند بنام صا زار زو
طنز عشق و مکر زو بو که طاف
بودلر اولور که زو زو ایمه قشرف
سنک دل افق بزیم ای صیدها
اج تنه بی صا زو در قبا کاشه زواغ
قاله کس که اینها ای صا بر اجه
سهر و قدرله اولور اولور باغچه
طفل ایمن سا که ایمنی او که بی تو
دیرم صفا کیم او شکر او سوز
اولور اولور اولور اولور اولور
اورنه کویه نیمره صوی میکره بسته
ایکلدن او یک شخصی فرقیده صواش
کوز زورده قور سوز که باج قاله کرش

73

کلیکات ده دگر در دیگ می کشید
 تازه در دیگ کوبیده می کشید و در
 با او نودند در دیگ بر سر می کشید
 او هم در اول کوفتی طریقه سیر
 کوزک بسته در می کشید و کوفتی فایده
 بر سوک در کوفتی بسته در می کشید
 زاهد کز زوق فایده کوفتی بسته
 چا مورس کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 پیچیده نیم است و می کشید و زار
 شیره است در دل سبزه پیچیده است
 با کله در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 بر پیچیده و در کوفتی کوفتی بسته
 اول در زنده در کوفتی کوفتی بسته
 فایده کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 اول در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 بوبر و در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 آه ایدوب فایده کوفتی کوفتی بسته
 شکر کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 عیش کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 صد منجانه امور بر کوفتی کوفتی بسته

و فایده است که شکر را در کوفتی
 وار و کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 با کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 چینه کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 اول در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 است کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 صا و کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کل کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 جو کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 اول در کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 اجدر کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 فایده کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کوفتی کوفتی کوفتی بسته
 کوفتی کوفتی کوفتی بسته

نہروا سیم حصہ اول بارم غزوان
 سابقا کہ بارمچ و بروب اناطولی صوبہ
 کوئی قازول کو طہارہ کو کولہ مقصود
 پر سیر کر رہا تاکہ اولین کو کوصوم
 فرنگیہ سیر کر کے زانیہیم جانا
 دو کو حکم کو کورینواران کنگہ اربا
 بانگ مکت فین از تدریج اطواری
 ہند قند لیدرہ برجام ایہہ مقصد باری
 ابی زبرا کہ قزاقی اولاد در مادر
 قاضی زاصرلی - وافی کو بیگ سباز
 لب در بادہ کی ابوسبی ولدر مقصود
 قوزلہ باغچہ ہرحی رئیس افزون
 استہ اولاد کم کا حال تخریب اور کہ محل
 یوزمزد کلمہ رقبایا کز جنگلہ کل
 حسد اول رندہ کہ می نوکس ایہہ قہ قہ
 ایہ کنگہ جنگلہ بکیر کبیرہ سیرانہ
 شبطہ اول شطہ اولور اربد کیم نوروز
 کبیرہ جانانہ ذوق ایگہ استوروز
 کلد رصاح دقت زردم کہ ہو لہ بانج
 موقوفہ کارفرہ کنگہ اولاد قوز عینی

فوضہ کبیرہ بانو اولو کورینواران
 اولاد اشیا و مقصود سیرا کو کورینواران
 کج طہارہ ایہہ اولاد
 استداران زہرا کنگہ کج کورینواران
 شمع سیرا بر افتمی کورینواران
 با سانی کلمہ ایہہ کورینواران
 شمشیر کنگہ لطفی ایہہ و تیا حو
 بر شہر کنگہ لطفی ایہہ و تیا حو
 قند دل عینی ایہہ دوزی شہر ایہہ
 بقہ رقی رضویہ ایہہ کنگہ قند ایہہ
 صاندیز باغچہ حسن ایہہ کنگہ قند
 وصلتہ کوردر قبا کس ایہہ کنگہ قند
 حوتم اولاد سنی و دالہ ایہہ کنگہ قند
 قصد سیرہ عالمیہ تفریح ایہہ کنگہ قند
 دختر زرا ایہہ کنگہ قند سیرہ کورینواران
 قاضی فکری خیالی رخ ایہہ کنگہ قند
 دست دل عینی ایہہ دوزی قواغہ کورینواران
 دلانازہ سوار اولاد کورینواران
 اتی او باغی اولور کنگہ قند

76
مجلس علمیه مدرس
از کمال دولت و سعادت انجمن علمیه مدرس
فایده کونیه الیه بانگ مانده درش
فکر خیر از اهل علم و اندیشه بزرگی
عجب اول افتاد با طبع و کلام
فایده تمام اعلیّه کلام و فقه
اطراف کسیر و دسترس او بیک سو

v.b. vak'alar dolayısıyla tarih düşüren, Fâzıl Ahmed Paşa'ya *Kasîde* sunan, Mehmed IV'in nedimlerinden; Dîvân-ı Hümâyûn'daki resmî vazifesine, aldırılmayıp Mevlevî külâhıyla giden; bütün bu husûsiyetlerinden anlaşılacağı üzere dünyâdan el-ayak çekmemiş, hoş-sohbet, nüktedân, kalender yaradılışlı bir şâirdir. Hilmî'nin, "tabiatlerimiz muhâlif" diye sözünü ettiği ve *Sâhil-Nâme* adlı meşhur eserin şâiri, her hâlde, H. 1158'de ölen ve mühim bir şâir olmadığı anlaşılan El Hâc Fennî değil, Mevlevî şâiri Fennî Dede'dir. Gerek bunlara, gerek *Sâhil-Nâme*'nin san'at değeri bakımından üstünlüğüne, espri ve nüktelerle örülmüş bulunmasına dayanarak, bu eserin ancak Mevlevî şâiri Fennî tarafından yazılabileceğine inanmaktayız; böylece, Bursalı Tâhir Bey'in fikrini de yerinde bulmuş oluyoruz.

Çoğu xviii. asra âit şâirlerin eserlerini içine alan, bu asırda yazıldığı anlaşılan yazma bir mecmuada Fennî'nin birer gazeli ve beyti ile, Boğaziçi sâhillerini canlandıran *Sâhil-Nâmesi*'ne rastladık. Onun şüirleri hakkında fikir verebilmek için, önce mizâhî, kâfiye bakımından Dîvân debiyâtında alışılanlara göre çok değişik olan bu gazeli ile beytini, daha sonra üzerinde duracağımız *Sâhil-Nâmesi*'ni yayımlayacağız:

I.

Bir kerre meyē başla da mümkün mi çabık bık
İr pîr-i muğânâ (sen)⁷ bize gel, kıl babalık lık

Nüş eyle mey-I Câm-ı Cem-I 'aşk(ı) şu rütbe
Tâ diye sañâ meykede-I dilde yatık tık

Çarpılma sen ol yâre meh-I tâb-ı melekse
Fulk-I dili yıkdırma yem-I gamda açık çık

'Azm eyle gehî şüşaya ammâ veleh-āsâ
Şıkdıkdâ riķâbın dimesün sâña tavuk vık

Hâhişle hemân uçkur-ı şevk-âvere düşme
Şun hestiñi bir kerre uşüliyle kaçık şık

⁷ Metinde mevcut, fakat veznin bozulması dolayısıyla fazla olduğu anlaşılan bu gibi kelimeleri, v.b. şeyleri parantez () işareti içerisine aldık; eksik bulunduğu anlaşılanlar da aynı işareti içerisinde, öncekiler gibi *italik* değil, ayırdedilebilmesi için düz harflerle dizilmiştir. Yerine göre *transliteration* metodunu da kullandık.

Verdim dili bir tıfl-i sitemkâre ki Fennî
 Ândıkça urur pâzene-î⁸ cā(nım)a ‘ışk şık

*

Tuşuşdü bir kul-oğlū’nuñ ruḥ-ı zibāsınā dünyā
 Ocağ’dan böyle yâlin yüzlü çoğdan olmadı peydā⁹

Fennî, *Sâhil-Nâme*’sinde Boğaziçi’ni Galata’dan başlayarak önce Rumeli sâhillerini, buradan karşı yakaya geçerek Anadolu kıyılarını Fener-Bahçesi’ne kadar sırasıyla ele almıştır: Rumeli kıyılarını canlandırdığı yerler Galata, Mumhâne, Tophâne, Salı Pazarı, Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavud Köyü, Bebek, Kayalar, Şeytan Kayası, Balta Limanı, Mirgün, İstinye, Yeni Köy, Tarabya, Büyük Dere, Kefeli Karyesi, Sarı Yâr, Rumeli Hısnı, Soğuk Su’dur; buradan Anadolu Kavağı’na geçerek, Umûr Yeri, İskele-i Hünkâr, Beykoz, Sulyâniyye, İncirli, Paşa Bahçesi, Çubuklu, Kanlıcak, Körfez, Gök Su, Küçük Su, Kandilli, Vani Köyü, Kuleli Bahçe, Çengel Köyü, Beylerbeyi, İstavroz, Kuzguncuk, Öküz Limanı, Üsküdar, Şemsî Paşa, Şeref Âbâd, Ayazma, Salacak, Kavak Bahçesi, Haydar Paşa, Kadı Köyü, Fenar Bahçesi’ne kadar gelmiş, mesnevîsine burada son vermiştir. Mesnevînin basılısında, *Sevâhil-Nâme-i Merhûm Fennî Efendî* adı bulunmakta, yazmada böyle bir başlık yoktur; yalnız şairimizin adı, “Fennî Merhûm” yazılmıştır. Basılısında, adı geçen yerler o beyitlerin üzerine başlık olarak kaydedilmiş, yazmada ise bir beyitten ötekine geçilirken arada böyle başlıklar yer almamıştır.

⁸ Bu kelimeyi doğru okuduğumuzdan emin değiliz; *dâden* vezninde, dağkeçisi anlamına gelen pâzen: بازن (*Terceme-i Burhân-ı Kâthî*) olabilir.

⁹ Kendi kitaplığımızdaki yazma, nu. 67, s. 79. Bunun üçüncü sayfasında Şâmî Mustafa Efendi’nin hayatı, bilgi seviyesi ve ahlâk meziyyetleri bakımından üstün bir kimse olduğuna dâir bilgi verilmiştir. Bunları, yazan, kendi adını kaydetmemiştir; ifâdesinden, Bayezid II. devri Sancakbeyileri’nden ve şâir Şâmî Mustafa Efendi’nin soyundan geldiği, “Mahrûse-i Üsküdar’da küşe-i kanâat ile tekâ’ud ihtiyâr eden fahr-i emâcid ve e’âlî” ifâdesinden anlaşılmaktadır. Sâl-i cedîd (1166), Mahmud I.’un ölümü, Sultan Osman’ın tahta geçmesi (1168), Halic’in donması (1168), Hibetu’llâh Sultan’ın doğumu (1172), v.b. hâdiseler dolayısıyla yer yer tarih kıt’alarını da içine alan bu müntahabât mecmuasının son sayfasında, Abdü’l-Hamîd’in culûsu üzerine düşürülen tarihler (1187) vardır. Bunlar da, Fennî’nin *Sâhil-Nâmesi*’nin yer aldığı (S. 73-76) yazma mecmuanın xviii. asra âit olduğunu göstermektedir.

Fennî'nin bu küçük ve orijinal mesnevîsini yayımlarken, esas olarak yazma nüshasını aldık; bununla basılısı arasındaki farkları dip-notlar hâlinde göstermiş bulunuyoruz. Boğaziçi kıyılarındaki yer adlarından, eğlence yerlerinden bâzılarının adı, bu mesnevî'nin yazıldığı xvii. asra göre, içinde bulunduğumuz zamanda değişmiştir; yaşadığımız bu çağda artık bulunmayanlar da vardır. Bu eseri neşrederken, bu gibi değişiklikleri de, yine dip-notlar vererek, imkânlarımız ölçüsünde aydınlatmağa çalıştık.

II.

Heb ğalaṭ sözle geçirdi gününü 'âşik-ı zâr
Ġalaṭâ zevkime gitmiş meġer-âġyâr ile yâr
 Keşret-i keyf ile rind ġice fitlî almış
 Der-i *Mumhâne*'de ¹⁰ varmış seherî mum olmuş
 Hele sekdirme suhanlerle bu gün ṭavr-ı ġarîb
 Falyc vermiş gibi *Ṭobhâne*'de yâr ile raġîb
 Baġlanub kalmış iken zülfi siyehkârında
 Şavdu başdan beni âhir *Şalı-Pâzârı*'nda
 Tutsa 'uşşâk maḥaldir kırılır ġibi ṭaraf
 Buldu ol gözleri bâdem ile *Fındıklı* şeref
 Sêng-dil âfeti bezm ¹¹ eylemesê meyle her-ân
 Hic teheyyüm mi şanurdi ¹² *Ġabaṭâş*'â rindân
 Ġalmadı kimsede hic nân alacak bir akçe
 Serv-ġadlerle ¹³ ölali *Ṭolmâ Baġçe*
 Ṭıfl iken sâña hîrâm itmeġi ¹⁴ öğretdiġiçün
 Dilerim Haġ'dan anî kim o *Beşik-T(Ṭ)aş* olsun
 Oldu dil olmuş iken kaybi cihândan reste
Orta Köy'dê yine bir müy-i miyânâ beste

¹⁰ Galata'nın taştan ve horasanlı harctan yapılmış, fakat bu gün mevcut olmayan surlarının kapılarından biri de Der-i Mumhâne'dir. Tophâne'den başlayarak Karaköy'e doğru, bâzı kaynaklarda oniki, bâzılarında onüçü tesbit edilebilen bu kapılardan Mumhâne Kapısı; Balıkpazarı, Karaköy, Kurşunlu Mahzen kapılarından sonra gelmektedir (Celal Es'ad, *Eski Galata ve Binâları*, İst., Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1329, s. 68 v.d.)

¹¹ Krş., bsm., nerm, s. 4.

¹² Krş., bsm., tehî mi ṭayanurdi, s. 4.

¹³ Krş., bsm., Serv-ġadler ile pür, s. 4.

¹⁴ Krş. bsm., idi nâz, s. 4.

Eylemekden o mehiñ şahş-ı firâkıyle savaş
 Gözlerimdē ¹⁵ *Kuru Çeşmē* gibi hic kalmadı yaş
 Taşılub ardına âl ile raķib-İ nā-pāk
Arnavud Kārvesi'nē gitmiş—o şüh-İ dellāk ¹⁶
 Yanalī bir güzeliñ 'aşkı ilē dīde-i ter
Arnavud Kōyü كوی گیبی gibī tırmaz aķar ¹⁷
 Hū çeker rûh-ı Hasan Kalfa ¹⁸ nevāy-İ meste
 Pîşgâhında okunduķca Hüseynī beste
 Oldu muhtâc gönül tıfl-ı civân-ı ¹⁹ ğayre
 Gitmeyincē *Bebek*'ē merdüm-i dīdem seyre
 Fiske taşıyla eğer ururlar ise gülşende
 Bülbül-İ zāre *Kayalar* kadar—olmaz mesken ²⁰

¹⁵ Krş., bsm., gözlerinde, s. 5.

¹⁶ Krş., bsm., çālāk, s. 5.

¹⁷ Basılısından bu beyit yoktur. Bu beyitte, metindeki şekilde yazdığımız kelimenin, birinci mısra'ın anlamını düşünürsek, baştan ilk harfinin eksik kaldığı, doğrusunun *akındısı* olması lâzım geldiği açıkca anlaşılmaktadır; ayrıca bk., aşağıdaki 22'nci not.

¹⁸ Krş., bsm., Halife, s. 5; beytin üzerinde de, başlık olarak *Hasan Halife* yazılıdır. Yazma nüshada bu beytin üstü çizilmiştir. Evliyâ Çelebi, Arnavud Köyü kasabasının imâretleri hakkında bilgi verirken, buradan biraz ileride Hasan Halife Bağı'nın görüldüğünden bahsediyor : "Murâd Hân-ı Râbi' asrında kul guluv idüb Yeniçeri Ağası Hasan Halife'yi paraladılar; bunun üzerine bağçesi mîrî oldu. Buradan bir mikdâr ilerüde Bebek Bağçesi vardır ki pâdişahlara mahsusdur. Selîm Hân-ı Evvel'in bir kasrı var ise de bağçesi o kadar ma'mûr değildir; ammâ azîm servleri vardır. Burası da ubür olundukda Deli Hüseyin Paşa Bağı'na varılır. Bu bağ, sâfî sanavber (çam fıstığı) dırahtıyla müzeyyendir. Ön Kayalar nâm mahalde kırk-elli hâne ve Sıdkî Efendi Câmî'i vardır. Bu câmî' fcvkânîdir; altında kayadan bir ayn-i zülâl cereyân eder. Buradan ötesi Rumeli Hisarı'dır" (*Seyahat-Nâme*, c. 1., İst., İkdâm Matbaası, 1314, s. 452). Süreyyâ Bey'in eserinde kaydedildiğine göre, Enderûn'dan yetişen Hasan Halife pâdişahın musâhibi olmuş, teveccüh görmüş, 1041'de Yeniçeri Ağalığı'na getirildikten bir-iki ay sonra, Hâfız Paşa'nın şehid edildiği sırada şakiler bunu da isteyerek, öldürmüşlerdir (*Sicill-i Osmânî*, c. 1., İst., Matbaa-i Âmire, 1308, s. 132).

¹⁹ Krş., bsm., civânî, s. 5.

²⁰ Birinci mısra'ı vezince bozuk olan bu beyit, gülşende-mesken kâfiyeleri dolayısıyla nazım şekli bakımından da hatâlıdır; vezin bozukluğunun takdim-te'hir yüzünden, *ler* ekinin yer değiştirmesinden ilcri geldiği anlaşılır. Doğrusu: *Fiske taşıyla eğer urur—işeler gülşen* olsa gerektir. Krş., bsm., s. 5; her iki mısra vezince bozuk, ikinci mısra'dan, gramer bakımından hatalı olduğu için mânâ da anlaşılmamaktadır:

Fiske taşıyla eğer ururlarsa gülşende
 Bülbül-İ zāre Kayalar kadar—olmaz meskende

Yâri ağıyâr ideyim şandı çü zevrakda ²¹ kenâr
Toba tütulmuşa döndürdü ahâlî-i *Hîşâr*

Eşk-i ağıyâr der-î meykededê oldu revân
Düşdü *Şeytân Akındî'sına* ²² güyâ rindân

Gel seniñlê bula'lım saklanacaķ maħfi mekân
Balța Lîmânı bu gün dalğalıķey serv-i revân

Bizi beğlik ğam ilê ²³ itdi felek şîvende
Mîrgün'â varalım zevķ idelim ğülşende

Rûzgârın siteminden kim olur âzâde
İçe dildâr ile *İstinye'de* tenhâ bâde ²⁴

Gelicek bâde diliñ toğrusu derdin ²⁵ yeñiler
Tâzeler ile *Yeñî Köy'deki* ²⁶ eski demler

Yâ ²⁷ unutdursa n'olur pîr-i muğânâ deyr'i
O şanem ile olan maħ(h)fi ²⁸ *Tarabya* seyri

Gözümün yâşına rahm itmedüĝün cânân
Bir *Büyük Dere* gibî itmede her dem cereyân

²¹ Krş., bsm., bu iki kelime جورورقه (c v r v r ğ d e) şeklinde, bir kelime olarak yazılmıştır (S. 6)

²² Evliyâ Çelebî, *Seyahat-Nâme'sinin Şehr-i 'Azîm ve Ķal'a-i Ķadîm Olan Rumeli Hîşarı'nıñ Eşķâl ve Tarzı ve 'Imârât ve Hayrâtı* bahsinde, "Bu şehrin önünden cereyân eden Şaytan Akındısı ğâyet şiddetli akar; tarafatü'l-ayn (göz yumup açacak kadar müddet) içinde bir gemiyi Kandilli Burnu'na kadar sürür götürür" diyor (C. 1., İst., İkdâm Matbaası, 1314, s. 456). Bu bilgi, Şirket-i Hayriyye tarafından tertip edilen, *Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme* adlı esere de, *Seyahat-Nâme'nin* cilt ve sayfası gösterilmeksizin alınmıştır (İst., Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1330, s. 70); bu eserin Rumeli Hisarı bahsinde, buna ek olarak, Şeytan Akındısı hakkında şu bilgi de verilmiştir: "Sâhil iki burunla mahduddur. Biri Bebek cihetinde Kayalar Burnu, diğeri Balta Limanı cihetinde Balta Limanı Burnu nâmlarıyla ma'rûfdur. Kayalar Burnu'ndan cereyân eden akındıya Rumeli Hisarı, veyâ Kayalar Akındısı ve Balta Limanı Burnu önünden geçerek akana da Şeytan Akındısı denir. Bu son akındı, Arnavud Köyü Akındısı'ndan sonra en sür'atli ve çapraşık bir akındı olub, saatte üçbuçuk-beş mil sür'ate mâlikdir. Gemicilik nokta-i nazarından hayli ğüçlüĝü mûcib olur." (S. 91).

²³ Krş., bsm. Bizi بلن (b l n) ğamla, s. 6; bu yanlış yüzünden, mısra vezince de bozuktur.

²⁴ Krş., bsm., tenhâde, s. 6

²⁵ Krş., bsm., derdiñ, s. 7

²⁶ Krş., bsm., Yeñî Köyde, s. 7

²⁷ Krş., bsm., Yâr, s. 7

²⁸ Krş., bsm., maħz, s. 7

Zâhidâ gezme zoğâklarda tehî sîne sine²⁹
Çamuruñ çünki kurûr git *Kefeli Kıryesi*'ne³⁰
Tir-i³¹ 'aşkıyle tenîm itse³², dahî zâr-ü nizâr
Yine itmez dil-i bî-çâreye meyl ol *Şarı Yâr*
Kalmadı görmediğîñ seyre sezâ cây-i şafâ
Rumeli Hışnı'na var seyri tamâm it cânâ
Oldu rindâna *Dümen Süyu* ilē vâkı'-i kıy'
Kara Taş altına mî gitdi 'aceb zevrak-ı mey³³
Oldu germiyetiñ ol şüh ile zâhid çü hevâ
Bu burüdetle *Şoğuk Şu* saña cây olsa sezâ
Âh idüb³⁴ kâmeti sevdâsı ilē cânânıñ
Şimdi başında *Kavağ* yeli eser yârânıñ
'Ayş-ü nüş eyle de terk eyle o yâf-ü yûfı³⁵
Şadr-i³⁶ meyhâne *Umür Yeri* değıldir süfı³⁷

²⁹ Krş., bsm., zoğâklarda tehî sîne be-sîne, s. 7.

³⁰ Krş., bsm., bu beyitle bir önceki yer değıştirmiştir, s. 7. Kefeli Köyü, Tarabya ile Büyük Dere arasındadır; Büyük Dere, Rus Sefârethânesi'nden başlayarak, Kefeli Köyün'ne kadar devâm etmektedir (*Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme*, s. 98; 132'ye ek harita).

³¹ Krş., bsm., Teb-i, s. 7.

³² Krş., bsm., ise, s. 7.

³³ Krş., bsm., s. 8; bundan sonraki, aşağıdaki *Fener* başlıklı beyit yazma nüshada yoktur:

Meyl idüb şem'-i 'izârî içün ol sîm-ber'e
Düşdü pervâne-i dil şimdi *Fener*'den *Fener*'e

Fennî Dede, bu beytiyle, Rumeli yakasındaki yerlere âit tasvirlerini bitirdiğini, Anadolu yakasına geçtiğini anlatmıştır. Şirket-i Hayriyye tarafından tertiplenen haritaya baktığımız zaman, her iki sâhilin sonunda Rumeli Feneri, Anadolu Feneri adlarını görürüz. Bu haritanın bulunduğu *Boğaziçi — Şirket-i Hayriyye* adlı eserde, her iki deniz fenerleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir (S. 132, 102. v.d.).

³⁴ Krş., bsm., idüb kelimesi yoktur, s. 8.

³⁵ Krş., terk it biraz pâf-ü pûfı, s. 9.

³⁶ Krş., bsm., s. 9, bu kelime صور (s v r) şeklinde yazılmıştır.

³⁷ Krş., bsm., s. 9, bundan sonraki ve *Değirmenlik* başlıklı aşağıdaki beyit yazma nüshada yoktur:

Yâr buldum deyu gendum katı senglikde
Öğünür 'aşık-ı şürîde *Değirmenlik*'de

Yalıköyü civârındaki Beykoz Çayırı kıyılarına Hünkâr İskelesi denilmektedir. Şirket-i Hayriyye'nin tertipledeğı *Boğaziçi* adlı eserde, vaktiyle burada su değirmen-

Def'-i gam itmeğe ey şüh ararsañ çäre
 Var mülükâne yanaş *Iskele-i Hünkâr'e*
 Hüsn için ³⁸ öñdül alub dâ bulalım dıyu kemâl
*Talı Köyü'*nde hoşü itmede ³⁹ her dem etfâl
 Bir çetin kâre şataşdırdı bizî devr-i zamân
 Oldu *Beykoz'*lu bir âfet ile çeşmim ⁴⁰ giryân
 İstemem kim ki dilersê anuñ olsun karye
 Saltanatdır baña ö ⁴¹ şâh ile *Sultâniyye*
 Çekdiler sîneye *İncirli'*de ⁴² bintü'l-ınebi
 Darısı başına ey sürmeli zen-dost çelebî
 Şav yanından ağam ol engel olan ⁴³ ağıyârı
 Gel *Paşa-Bağçesi'nê* zevk idelim hünkârî
 Cüb-i ⁴⁴ gam kor mı idî ⁴⁵ dilde şafây-î hâtır
 Olmasâ zevk-ı nihâniye *Çubuklu* ⁴⁶ hâzır

leri bulunduğundan, bu yüzden Değirmen Ocağı ismiyle anıldığından bahsedilmiştir (S. 106 v.d.). Fennî Dede'nin bu beytinden, xvii. asırda buraya Değirmenlik denildiği anlaşılmaktadır.

³⁸ Krş., bsm., Hüsn'de, s. 9.

³⁹ Krş., bsm., hoş itmede, s. 9.

⁴⁰ Krş., bsm., oldu *Beykoz'*lu Re'fet ile çeşm, s. 9.

⁴¹ Krş., bsm., Saltanat bana ol, s. 10. Evliyâ Çelebi Beykoz'un cenub (güney)-unda, sâhilde bulunan Sultâniyye Bahçesi'nin, Bâyezid II. devrinde yapıldığından, Murad III. zamânında yaptırılan kasrın tezyinât bakımından güzelliğinden, nakş ve tasvirlerinin mâhir üstadlar elinden çıktığından bahsetmiştir (*Seyahat-Nâme*, c. 1., s. 465). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin tertiplelediği *Boğaziçi* adlı eserde verilen bilginin, kısaltılarak Evliyâ Çelebi'den alındığı görülmektedir; fakat kaynak gösterilmemiştir (S. 109).

⁴² Başısında bu beytin üzerinde *İncir Köyü* yazılıdır (S. 10). Burası hakkında Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgi, "İncirli Beldesi — Sultâniyye Bağının cenübuna muttasıl üçyüz hâneli bir beldedir ki, hep evleri bağçelidir. Bir câmi'i, bir mescidi vardır. Hamamı Hezâr-Pâre Ahmed Paşa Sarayı'ndadır. Çarşu ve pazarı yoktur" cümlelerinden ibârettir (*Aynı yer*, s. 465).

⁴³ Krş., bsm., Şav yanından bu gün ey şüh aman, s. 10.

⁴⁴ Krş., bsm., Çöp, s. 10.

⁴⁵ Krş., bsm., kor mıydı, s. 10.

⁴⁶ Evliyâ Çelebi, İncirli'ye bitişik bulunduğu bahsettiği Çubuklu Bahçe'ye bu adın neden verildiğini, vaktiyle dikilen kızılçık çubuklarına dâir rivâyetleri kaydetmiştir; "Hakikaten burada çıkan kızılçık bir diyarda çıkmaz. Herbiri beşer dirhem gelür; la'l-gün olup Medîne hurması kadardır" diyor (*Aynı yer*, s. 465 v.d.). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin tertiplelediği *Boğaziçi* adlı eserde, bu rivâyetlere ek olarak, bu bahçenin bulunduğu Çubuklu'nun yakın zamanlarda daha çok şöhret kazandığından, burada yaptırılan çeşme v.b. şeylerden de bahsedilmiştir (S. 112 v.d.).

Açdı tîğ-i sitemiylē ciğerimdē yāre
 Kamlıcağ'lı neye ⁴⁷ bir gānzelerī hūnhāre
 İzn-i 'āmdır diyu gitmēmek için değme yere
 Zurefā Kōrfez'i ⁴⁸ bahşeyledi zenpārelere
 Ne revā seyr-i Hışar'dā ola yārim maḥzūn
 Sākıyā bāña yarımca virüb *Ānā Toli* şun ⁴⁹
 Gök-ḳandil ⁵⁰ güc ilē irdi gönül maḳşūda
 Bir siyeh-çerde'ye mālīk olıcağ *Gök Şū*'da
 Firḳatīnlē şu ḳadar giryeler itdim cānā
 Bir *Küçük Şū* görünür eşkime nisbet deryā
 Bağrımnıñ yāğın ⁵¹ eritdi beli her etvāri
 Hele *Ḳandilli*'de bir cām ile yıḳdım yāri
 Ābı zīrā ki murāyī ⁵² olanā dermāndır
 Ḳadı-zādēli'ye *Vānī Köyü* pek cusbāndır
 Leb-i deryādaki *Eyyüb*'e ⁵³ mi oldū meftūn
Ḳuleli-Bâğçe'yē hırşı raḳıbiñ eفزūn

⁴⁷ Krş. bsm., yine, s. 10.

⁴⁸ Kanlıca Körfezi. Sultan Murad ve Mehmed IV. zamanlarında “fetvā makāmına gelmiş bulunan Şeyhü'l-İslām Mehmed Bahâeddin Efendi'ye ihsan buyurulmuş olmasından” dolayı bu Körfez'e Bahâ'i nâmı verilmiştir (*Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme*, s. 114).

⁴⁹ Krş., bsm., vir āñā ḫolusun, s. 11; musrā, bir hecenin eksikliği yüzünden vezin bakımından bozuktur. Fennî'nin, Anaḫolı kelimesini tevriyeli kullandığı kavranılmadığı için, bu beytin üzerinde Anaḫolı (اناطولی) Hisarı yazıldığı hâlde, musrā'daki imlâsı āñā ḫolusun (اكا طولو سون) şeklindedir.

⁵⁰ Yazmada (گوك قاندیل) şeklinde yazılan bu kelimenin, *gök-ḳandil* (گوك قاندیل) olması lâzım gelir; krş., bsm., Gök-ḳandil, s. 11.

⁵¹ Krş., bsm., yağını, s. 11.

⁵² Krş. bsm., Āb-ı rīzā ki şabri, s. 12.

⁵³ Krş. bsm., āyüya mı (آيويه می), s. 12.

⁵⁴ Evliyâ Çelebi'nin *Kuleli Bâğçe* değil, *Kule Bâğçesi* dediği bahçe, Papas Korusu'na, daha sonraki adıyla Vani Köyü'ne yakındır; müellifimiz, burada Kānūnī Sultan Süleyman tarafından yaptırılan kasrdan, bu bahçenin her meyvesiyle, bilhassa inciri ile öğüldüğünden bahsetmiştir (*Aynı eser*, s. 467 v.d.). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin tertiplemediği *Boğaziçi*'nde, bu bilgiye ek olarak bunun bulunduğu yer, bu semtin ve buradaki bazı binâların, eserin basıldığı 1330 (1914) yılına kadarki tarihçesi de kısaca anlatılmıştır (S. 120 v.d.). Yine Evliyâ Çelebi'nin ifâdesinden, Eyyub Sultan'ın, vaktiy e “Bâğ ve bâğçesi çok” bir yer olduğu anlaşılıyor (*Aynı cilt*, s. 396); Fennî bundan dolayı, bağlık bahçelik olmaları bakımından Eyyub ile Kuleli Bahçe arasındaki benzerliğe işâret etmiştir.

İşte buldum saña şallanmağa bir özge maḥal
Sözümüz⁵⁵ dinle rakîbâ yalîñiz Çengel'e⁵⁶ gel

Hasel ol rinde ki mey nüş ide kânē kânē
O şeh-i ḥüsn ile Beğler-Beği'dē mîrâne

Gıbta ol şahşa olur irdiği dem Nevröz'da
Gide cānān ile zevk itmeğe İstavroz'da⁵⁷

Geldi şan duḥter-i rezden ki⁵⁸ 'Arablar'la yanık
Sûhtegān zümresinē cāy⁵⁹ olalı Kuzguncuk

Ko şıgırlar gibi yatsun ulusun⁶⁰ pinhānî
Oldu ağıyare maḥarr çünki Öküz Lîmānî⁶¹

Kâ'be toprağı deyü olsa⁶² bilē nām-âver
Üsküdar'dan daḥi yeğdir baña küy-i dilber

Şem'i⁶³ nāmında bir-âfet mi zuhūr itdi 'aceb
Şemsi-Pāşā'yı mekân eylediler yārān heb

⁵⁵ Krş., bsm., Sözümü, s. 12.

⁵⁶ Çengel, kelimesiyle Çengel Köyü'nü kasededen Fennî, bunu gelmek masdarı ile, Çengel'e gelmek şeklinde, tevriyeli olarak kullanmıştır; Çengele gelmek, çengele asılmak sûretiyle ölüm cezâsıdır; bu beyitteki sallanmak ve rakîb kelimelerinin de çengele gelmek fikri ile ilişiği vardır.

⁵⁷ Krş. bsm., beytin kâfiyeleri Nevröz'a, İstavroz'a şeklindedir, s. 12. Evliyâ Çelebî, Üsküdar Mollası'nın hükmü altında bulunduğu bahsettiği İstavroz kasabasına bu adın neden verildiğini anlatan iki rivâyeti de nakletmiştir. İstanbul'un dört yanındaki, pâdişahlara mahsus bahçeler arasında İstavroz Bâğçesi adını da kaydetmiştir (Seyahat-Nâme, c. 1., s. 469, 481). Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme'de, Beylerbeyi başlıklı bölümde, bu meşhur karyenin Beylerbeyi ve İstavroz adıyla iki kısımdan ibâret olduğu anlatılarak, buranın Evliyâ Çelebî'den sonraki zamanlara âit — Abdü'l-Hamîd II. devri de dâhil — dergâh, câmi, hamam, saray v.b. binâları hakkında da bilgi verilmiştir (S. 124 v.d.).

⁵⁸ Krş., bsm., Şandılar duḥter-i reze, s. 13.

⁵⁹ Krş., bs., cā, s. 13.

⁶⁰ Krş., bsm., yansun uyusun, s. 13.

⁶¹ Evliyâ Çelebî'nin Kuzguncuk kasabası'nı anlatırken, "Buradan Nakkaş Paşa Bâğçesi'ni geçüb, Öküz Limanı'ndan sonra Kaya Sultan Sarayı ve Bağî geçilerek mahmiyye-i Üsküdar'a gidilür cadde vardır" demesinden, bu limanın Kuzguncuk ile Üsküdar arasında bulunduğu anlaşılır (Seyahat-Nâme, c. 1., s. 469). Şirket-i Hayriyye İdâresi'nin 1330'da tertiplediği haritada bu isimli bir liman yoktur; Kuzguncuk ile Üsküdar arasındaki Paşa Limanı (S. 132'ye ek), yanılmıyorsak, vaktiyle Öküz Limanı diye adlandırılan yer olsa gerektir.

⁶² Krş., bsm., oyunsa, s. 13.

⁶³ Krş., bsm., Şemsi, s. 13. Evliyâ Çelebî, eserinin Teferrüçgâh-ı Bahr-i Salacak başlıklı kısmında, Seyrângâh-ı Şemsi Paşa'dan da bahsetmiştir (C. 1., s. 477, 481).

Bir şerifin nıgeh-İ luftu ilē dünyāda
 Kaşr-i dil ‘aynı ilē dönü ⁶⁴ Şeref-Âbād’a
 Bakarak ruhlerinē eşki ⁶⁵ rakıbin akmış
 Şandılar bağçe-i hüsn içre *Ayazmā* çıkmış
 Vuşlatın gördü kıyās eyleme ey dil elyak
 Havfım oldur seni ferdälara yârim *Şalacak*
 Kaşdın(ñ) ⁶⁶ ‘âlemde teferrüc ise ger bir derece
 Duhter-İ rez ⁶⁷ ile Kız-Külesi’nē bul ferce ^{67a}
 Kâmeti fikri ⁶⁸ hayâl-İ ruh-i âliyle ⁶⁹ yine
 Deşt-i dil ‘aynı ilē döndü. *Kavağ-Bâğçesi*’ne ⁷⁰
 Düldül-İ nâza ⁷¹ suvâr olsa o şüh-İ yektâ
 Atı-oynâğı olur sâha-i *Haydar-Pâşâ*
 Ey gönül boşlama da‘vânı hemân gamla ⁷² sürüş
Kadı-Köyü’nde Ayağ-Nâ’ibi’niñ pâyine ⁷³ düş

⁶⁴ Krş., bsm., aynı döndü, s. 13. Şeref-Âbād, Üsküdar’da Salacak civârındadır (*Nedim Divanı*, Halil Nihad basımı, İst., İkdâm Matbaası, 1338-40: Ahmed Refik, *Nedim’in Hayatı*, s. VIII). “Şemsî Paşa taraflarında ufak köşklere müteşekkil bir saray dahi var idi ki, arsası hâlâ görülmektedir” diye sözü edilen de, bu saray olabilir (*Boğaziçi-Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme*, İst., 1330, s. 128). Hâfız Hüseyin bu sarayın Harem İskelesi’nde olduğunu, buradaki mescidden bahsetmesi dolayısıyla yazmıştır: “Şeref-Âbād Mescidi der Sarây-i İskele-i Harem — Şeref-Âbād denmekle meşhur Kavak Sarayı binâ olunmazdan akdem mescid-i mezbûr binâ olunmuş olmagla, Sarây-i mezbûrun ittisâlinde vâki’ olduğundan hademe vezâifi Bostancıyân Ocağı’ndan ta’yin olunmuştur (*Hadikatü’l-Cevâmi*’, c. 11., İst., Matbaa-i Âmir, 1281, s. 226).

⁶⁵ Krş., bsm., eşk, s. 14. *Boğaziçi, Şirket-i Hayriyye, Tarihçe, Sâl-Nâme* adlı eserde bildirildiğine göre Kuzguncuk’taki üç kiliseden ikisi Rumlar’ın, biri Ermeniler’in-dir; Rum kiliselerinden Aya-Pandelimo’nun eski devirlerden kalma bir ayazma’sı bulunduğu gibi, Salacak’a bağlı bulunan mahallelerden birinin adı da *Ayazma*’dır (S. 126, 131). Fennî, bu beytindeki *Ayazma* ile, daha çok ikincisini kasetmiş olabilir.

⁶⁶ Krş., bsm., Kaşdın, s. 14.

⁶⁷ Krş., bsm., Duhter-i râz, s. 14.

^{67a} Krş., bsm., yol kırucu, s. 14.

⁶⁸ Krş., bsm., fikr, s. 14.

⁶⁹ Krş., bsm., âl ile, s. 14.

⁷⁰ Basılısında bu beytin üzerinde Kavağ Bâğçe başlığı vardır. Evliyâ Çelebi’nin saydığı has bahçeler arasında Haydar Paşa Bâğçesi de vardır (Aynı yer, s. 481).

⁷¹ Krş., bsm., Düldül taze, s. 14.

⁷² Krş., bsm., gam ile, s. 15.

⁷³ Krş., bsm., yânına, s. 15. Evliyâ Çelebi, Galata şehrinin Hâkimleri bahsinde, buraya âit kırkdört yerde nâhiye nâibleri bulunduğunu, bâzılarının vazifelerinin

Fikr-i ruhsârî ilē⁷⁴ yandı tenim bilmez mi
 'Aceb—ol mâh⁷⁵ Fenâr-Bâğgesi'nē gelmez mi

Gâlibâ Fennî tamâm eyleyecekdir zevkı
 Aḫtalar seyrine düşmüş o perliniñ şevkı

Fennî'nin, XVIII. asra âit yazma müntahabât mecmuasındaki metnini esas alıp, basılısı ile karşılaştırarak yayınladığımız *Sâhil-Nâme'si*, her ikisinde altmışiki beyitten meydana gelmiştir; yazma nüshadaki, basılısına; basılmış metin ise yazmadakine göre iki beyit fazla olduğundan, eserin bütününün beyit sayısı değişmemektedir. Metni yayımlarken verdiğimiz dip-notlar gözününe alınınca, *Sâhil-Nâme* basımında okunamayan pek çok kelimenin, bu yüzden doğan mühim hatâların bulunduğu, bunlara tertip yanlışlarının da eklenmesiyle bâzı beyitlerin vezinden yoksun, mânâca anlaşılmaz hâle geldiği görülür; böyle olmakla berâber, bu basımın, iyi bir nüsha sayabileceğimiz yazmadaki mahdud yanlışları düzeltmek, eksikleri tamamlamak bakımından yardımcı olduğunu da söyleyebiliriz.

Fennî, *Sâhil-Nâmesi'*nde Galata'dan başlayarak, Boğaziçi'nin Rumeli Hisarı Feneri'ne kadarki Rumeli sâhillerini; buraya gelince Anadolu Hisarı Feneri'nden başlayıp Fener-Bahçe'ye değin Anadolu kıyılarını, sırasıyla canlandırmıştır; ele aldığı yerlerden birkaçını ikişer, çoğunu birer beyitle tasvir ettiğini gözönüne alırsak, altmış kadar semtten bahsettiğini görürüz. Boğaziçi'ndeki yerlerin bâzan tarihî hususiyetlerine de dokunan şâirimiz, buraların bilhassa gezme ve eğlenme bakımından belli vasıfları üzerinde durmuştur. Hemen her beytinde tasvirden çok, hayâl gücünün, fikir ve zekâsının yarattığı telmihler, mizah ve nükteler ile kelime oyunları hâkimdir; başlıca unsur, Boğaziçi'ndeki yer adlarının uyandırdığı his, hayâl ve fikirlerdir; bu yüzden bu mesnevî baştan sona, bilhassa tevriye, telmih ve teşbih san'atlarıyla, îmalı ifâdelerle doludur; bu arada halk mecazlarına da

nelerden ibâret olduğunu yazıyor; bunlara örnek olarak, "Dürdücü Hâkim; Bal, Yağ Kapanı Gümrük Emîni'dir ki senevî bir mikdâr-ı muayyen ile vâridâtı iltizâm eder. Beşinci Hâkim, Kalkancı Başı'dır. Altıncı Hâkim, Muhtesib'dir. Yedinci Hâkim, Ayak Nâ'ibi'dir. Sekizinci Hâkim, Çöplük Su Başısı'dır" cümlelerini gösterebiliriz (*Seyâhat-Nâme*, c. 1., s. 432). Fennî'nin bu beytinde geçen Ayak Nâ'ibi deyimini, bu bilgiye dayanarak kısmen aydınlatmakla berâber, bunun vazifesinin ne olduğuna dâir şimdilik daha çok birşey söyleyemiyoruz.

⁷⁴ Krş., bsm., Fikr-i ruhsârîyle, s. 15.

⁷⁵ Krş., bsm., 'Acabâ ol mâh-tâb, s. 15.

pek çok rastlamaktayız: *Galata* adıyla, vaktini galat sözle geçirmek; *Mumhâne Kapısı* semti ile, fitil almak ve mum olmak; *Tophâne* ile, sekdirme sözler ve falye vermek⁷⁶; *Salı Pazarı* ile, baştan savmak; *Fındıklı* ile bâdem gözlüler ve âşıkların kırılıp dökülmesi; *Kabataş* ile gönlü taş âfet; *Rumeli Hisarı* ile topa tutulmuşa dönmek; *Yeni Köy* ile derdin yenilenmesi; *Rumeli Feneri*'nden *Anadolu Feneri*'ne geçiş ile, gönül pervânesinin fenerden fenere düşmesi; *Anadolu Hisarı* ile, şarabın *ana dolu* sunulması; *Gök Su* ile, gök kandil olmak; *Öküz Limanı* ile, sığırlar gibi yatmak arasında, bu halk mecazlarına, telmih ve teşbihlere dayanarak mânâ bağlılıkları kurmuştur. Çoğaltmakta fayda görmediğimiz bu gibi örnekleri, *Sâhil-Nâme*'nin her beytinde bulmak mümkündür; şâirimizin yaratıcılık kudretini, zekice buluşlarını yansıtan bu gibi hususiyetler, eserinin san'at değerini yükseltmektedir. Bu san'at değerinin yanında, xvii. asırda Boğaziçi kıyılarındaki ve günümüzde bâzısının adı değişmiş, bâzısının ismi artık yok olmuş köyleri, has bahçeleri, gezme ve eğlence yerlerini canlandırdığı için tarihî kıymeti de bulunan, mahallî hayatı aksettiren *Sâhil-Nâme*'nin, Dîvân edebiyatımızın unutulmaması gerekli orijinal mesnevîlerinden biri olduğunu da söyleyebiliriz.

Ankara — 21 Mart, 1974

⁷⁶ *Falye*: (İtanyanca) Eski usûl, ağızdan dolan topların, ağızlık otu ve yemleme konulmasına mahsus deliği, çanaklık; *Falye vermek*: Gözükme, zuhûr (Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*).